

Olsztyn, dnia 8 września 2023 r.

dr hab. Justyna Magdalena Krzywkowska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgra Łukasza Denysa

pt. *Budownictwo sakralne i kościelne na terenie obecnej Diecezji Opolskiej w latach 1950-1989 a działania Urzędu do Spraw Wyznań. Studium prawnohistoryczne,*
napisanej pod kierunkiem prof. UO dra hab. Dariusza Walencika
Opole 2023, ss. 554.

W odpowiedzi na uchwałę Rady Naukowej Uniwersytetu Opolskiego z dnia 6 lipca 2023 r., doręczoną na mój adres w dniu 12 lipca 2023 r., wyznaczającą mnie do pełnienia funkcji recenzenta w postępowaniu o nadanie mgr. Łukaszowi Denysowi stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, przedkładam niniejszą recenzję.

1. Temat rozprawy

Rozprawa doktorska mgra Łukasza Denysa powstała na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, w Katedrze Nauk o Państwie i Prawie, pod kierunkiem prof. UO dra hab. Dariusza Walencika. Doktorant podjął się interesującego zagadnienia dotyczącego budownictwa sakralnego i kościelnego na terenie Diecezji Opolskiej w latach 1950-1989 w kontekście działalności instytucji Urzędu do Spraw Wyznań, będącej jednym z symboli kontroli i represji wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Jest to tematyka niewątpliwie istotna i zawiła z punktu widzenia ówczesnych regulacji prawnych, silnie uwikłanych w bieg wydarzeń historycznych, przemian politycznych, gospodarczych i społecznych, co Doktorant z sukcesem zilustrował w swojej pracy. Ważna i pożyteczna jest naukowa refleksja nad stosunkiem władz państwowych do potrzeb Kościoła w zakresie rozbudowywania nowych miejsc kultu religijnego, zarówno przez pryzmat administracyjno-prawnych uwarunkowań procesu budowlanego, ale również

organizacji administracji wyznaniowej, w tym charakterystyki wybranej jednostki administracji kościelnej, jaką jest Diecezja Opolska.

Wybór tematyki dysertacji należy tym bardziej przyjąć z aprobatą, gdyż jak słusznie podkreśla Doktorant, kryteria przyznawania koncesji na budowę obiektów sakralnych nie były doprecyzowane, a ogólnikowe uzasadnienia decyzji wpisywały się w obowiązującą wówczas w państwie ideologię ateistyczną (s. 8), co łącznie stanowi ciekawą materię do analizy, pozwalając na wyprowadzenie wspólnych założeń prowadzonej polityki. Wprawdzie podjęta problematyka doczekała się omówienia w polskiej doktrynie w odniesieniu do różnych terytorialnie obszarów działalności Urzędu do Spraw Wyznań w Polsce, niemniej w zakresie Diecezji Opolskiej można mówić o pewnej luce badawczej, którą z powodzeniem wypełnił Doktorant w swojej dysertacji. Nawet do pewnego stopnia tożsamość problemów, przed którymi stawały kolejne diecezje, nie odmawia niniejszej pracy oryginalności przez wzgląd na skrupulatną kwerendę akt archiwalnych oraz szczególną sytuację diecezji wchodzących w skład tzw. Ziemi Odzyskanych. Jak słusznie zauważa to Doktorant, zanim powstała Diecezja Opolska, władze kościelne z pomocą duszpasterstwa i zaangażowania wiernych, zmuszeni zostali nie tylko budować swoją administracyjną tożsamość, ale również duchową jedność ponad głębokimi podziałami struktury społecznej.

Tytuł dysertacji został sformułowany w sposób poprawny i przejrzysty, wraz z wyraźnym dookreśleniem cezury temporalnej i terytorialnej przyjętego przedmiotu badań. Pewne superfluum stanowi dookreślenie w tytule, iż rozprawa stanowi studium prawnohistoryczne, choć z pewnością taki zabieg dodatkowo porządkuje treść rozważań w tych dwóch, uzupełniających się obszarach badawczych. Może dziwić, dlaczego Doktorant prowadząc analizę historycznoprawną dokonuje tego w aktualnych granicach Diecezji Opolskiej, nie wyjaśniając tak przyjętej metody. Analiza decyzji władz kościelnych i uwarunkowań administracji wyznaniowej winna obejmować dla zupełności wywodu naukowego całość ówczesnej diecezji, choćby w dacie 1989 roku, który jest cezurą dla podjętych badań. Pominięcie nawet części inicjatyw budowlanych, choćby wyłączonych z dzisiejszej jednostki administracyjnej Kościoła, może zniekształcić skalę osiągnięć i zmagających lokalnych na tym terenie. Z satysfakcją należy przyjąć, iż Doktorant w swojej pracy prawidłowo odróżnił budownictwo sakralne od kościelnego, we wstępie wyjaśniając, iż także termin budownictwo traktuje szeroko, zaliczając do niego wszelkie inicjatywy remontowe. Cezura czasowa badań także zasługuje na akceptację, gdyż odnosi się do całego przebiegu działalności analizowanego organu władz komunistycznych, który w zakresie organizacyjnym ulegał pewnym przekształceniom, co wyjaśniono w drugim rozdziale rozprawy.

2. Konstrukcja rozprawy

Recenzowana dysertacja doktorska posiada poprawną strukturę wewnętrzną, na którą składają się: strona tytułowa, spis treści, wykaz skrótów, pięć rozdziałów, zakończenie, bibliografia i aneksy. Praca liczy łącznie 554 stron, przy czym zasadnicza jej część to 336 stron, natomiast kolejne 218 stron to obszernie aneksy zawierające tabele, wykresy, zdjęcia, które Doktorant wykorzystuje podczas analizy problematyki badawczej. Z pewnością objętość rozdziału pierwszego i czwartego dominuje nad pozostałymi, co można było ograniczyć zwłaszcza w aspekcie rozważań wprowadzających w pierwszej części pracy, unikając powtórzenia zagadnień odnoszących się do stosunku władz wobec Kościoła Opolskiego, które zostają powtórzone w pozostałych częściach pracy. Odnosząc się do struktury wewnętrznej poszczególnych rozdziałów zasadniczo jest ona prawidłowa (ilość podrozdziałów w zasadzie równomierna), a na uznanie zasługuje opatrzenie każdego z nich rzeczowym podsumowaniem. Tytuły rozdziałów są sformułowane zasadniczo syntetycznie i poprawnie językowo, choć pewne zastrzeżenia można mieć do tytułu ostatniego rozdziału w pracy.

Przyjęty układ od ogółu do szczegółu, a w obrębie rozdziałów na zasadzie chronologicznej zapewnia przejrzystość wyводу. Metoda wprowadzania czytelnika do rozważań w poszczególnych rozdziałach nie jest jednak konsekwentnie przeprowadzona w całej pracy. W rzeczywistości część rozdziałów zawiera uwagi wprowadzające, które nie zostały odzwierciedlone w spisie treści (rozdział pierwszy i drugi), podczas gdy kolejne części dysertacji takich wstępnych rozważań już nie posiadają. Doktorant zdecydował się we wstępie na zabieg formalnego wyodrębnienia pewnych zasadniczych części, co nie jest wprawdzie często praktykowane; ale z pewnością porządkuje najważniejsze zagadnienia, które powinny się w tej części pracy znaleźć: problem badawczy, obszar i metody badań, źródła czy strukturę pracy. Należy zgłosić zastrzeżenia pod względem treści zakończenia, gdyż stanowi jedynie skrótową rekapitulację rozważań, wcześniej już sformułowanych w podsumowaniach rozdziałów, a należało oczekiwać, że będzie to proporcjonalnie obszerniejsze podsumowanie wyników szeroko przeprowadzonych badań, w tym wyczerpująca odpowiedź na postawione w pracy problemy badawcze.

3. Metody i cele badawcze

Doktorant we wstępie rozprawy zdefiniował jej cel pisząc: „Celem dysertacji jest dokonanie analizy stosunku władz państwowych względem rosnących potrzeb Kościoła

...wynikających z zachodzących w PRL dynamicznych przemian społeczno-kulturowych związanych z industrializacją, urbanizacją i przyrostem demograficznym w miastach” (s. 8). Uzupełniająco Doktorant stawia cztery konkretne pytania badawcze: „Według jakich kryteriów reglamentowano zezwolenia na budowę obiektów sakralnych i kościelnych na terenie obecnej Diecezji Opolskiej? Jak przebiegał bieżący nadzór Urzędu do Spraw Wyznań nad realizacją nowych sakralnych i kościelnych inwestycji? Jakie były administracyjno-prawne uwarunkowania realizacji budowy obiektów sakralnych i kościelnych? Jak przebiegała realizacja inwestycji sakralnych i kościelnych na terenach największych osiedli mieszkaniowych w Opolu?” (s. 8). Jest to przemyślane i dojrzałe postawienie priorytetów badawczych, którym również odpowiednio zostały podporządkowane kolejne rozdziały dysertacji.

Doktorant dokonał prawidłowego doboru metod badawczych. Pierwszą z użytych w rozprawie doktorskiej metod badawczych jest metoda dogmatyczno-prawna, a kolejnymi historycznoprawna i porównawcza, z czego ta ostatnia nie została w sposób optymalny wykorzystana. Stosunkowo niewiele miejsca poświęcono bowiem porównaniu regulacji prawa kanonicznego, brakuje też szerszych odniesień do regulacji przedmiotowego zagadnienia w innych diecezjach, co niewątpliwie wzbogaciłoby walor pracy. Należy jednak niezwykle docenić wykorzystanie analizy statystycznej na podstawie danych zgromadzonych w obszernej kwerendzie w następujących ośrodkach państwowych i kościelnych: Archiwum Akt Nowych w Warszawie; Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej; Archiwum Państwowym w Opolu oraz Archiwum Diecezji Opolskiej w Opolu, co wymagało nie tylko dużego nakładu pracy, ale przede wszystkim wpłynęło na pogłębienie wniosków badawczych i nowatorskość tych analiz.

4. Warsztat naukowy

Doktorant dowiódł zaangażowania i umiejętności w należyтым przygotowaniu i następnie wykorzystaniu literatury przedmiotu, a zebrany zestaw pozycji bibliograficznych można uznać za satysfakcjonujący. Zgromadzona przez Doktoranta bibliografia liczy 28 stron wydruku i została podzielona na archiwalia, źródła prawa polskiego, źródła prawa kanonicznego, źródła nienormatywne wydane drukiem, literaturę przedmiotu oraz źródła internetowe. Nie można jednak pominąć, że Doktorant pośród źródeł prawa kanonicznego nie wskazuje Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., mimo, iż odsyła do niego w innych częściach pracy (zob. s. 169-171). Niestety również Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. został przywołany w źródłach prawa kanonicznego niepoprawnie (Codex Iuris Canonici

auctoritate Ioannis Pauli PP. promulgatus, Pallottinum 1984, s. 323), ponieważ jego promulgacja nastąpiła w oficjalnym organie Stolicy Apostolskiej, jakim są Acta Apostolicae Sedis. Natomiast wydawnictwo Pallotinum sugeruje, iż Autor korzystał z polskiego przekładu. Analizę naukową regulacji prawa kanonicznego niewątpliwie wzbogaciłoby skorzystanie przez Doktoranta z licznych komentarzy do obu Kodeksów Prawa Kanonicznego. Zabrakło również w zestawieniu bibliograficznym innych ciekawych pozycji, wśród których można wymienić przykładowo następujące monografie i artykuły naukowe: A. Boniecki, *Budowa kościołów w diecezji przemyskiej*, Paryż 1980; A. Repelewicz, *Współczesne budownictwo sakralne. Radomska*, Częstochowa 2012; S. Resiak, „Miasto bez Boga”. *Lokalizacja kościołów w nowych miastach i osiedlach na terenie Diecezji Katowickiej w latach 1945-1989*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2015, z. 1, s. 39-60; P. Kroczek, *Mała architektura sakralna w optyce prawa polskiego i kanonicznego*, „Polonia Sacra” 2012, nr 30, s. 199-212 czy A. Sznajder, W.P. Właźlak, „Postanowiono zatłwić odmownie...”. *Budownictwo sakralne w diecezji częstochowskiej (1957-1989). Wybór dokumentów*, Częstochowa 2008.

Niemniej, Doktorant rzetelnie wykorzystuje zgromadzony materiał bibliograficzny, eksponuje kwestie budzące wątpliwości, nie ucieka od stawiania odważnych i umotywowanych tez. Najbardziej krytyczne oceny są wyrażone w pracy w sposób wyważony i uporządkowany.

5. Strona formalna

Na uwagę zasługuje strona językowa, budząca zainteresowanie forma wypowiedzi, zawierająca krytyczną analizę i prowadząca do szerszych refleksji. Doktorant sprawnie posługuje się językiem prawniczym, a prowadzony wywód jest precyzyjny. Strona językowa, nie budzi wątpliwości, choć dokładna lektura pozwala wychwycić pewne błędy czy nieścisłości, których trudno uniknąć w tak obszernych opracowaniach. Dostrzeżone błędy dotyczą jednak przede wszystkim interpunkcji w przypisach, rzadziej nieprecyzyjnego cytowania źródeł (s. 78, 153). Doktorant nie zawsze omawiając akty prawne dokonuje ich prawidłowego cytowania wraz z podaniem miejsca publikacji, tak jak w przypadku konkordatu podpisanego ze Stolicą Apostolską w 1925 r. czy konstytucji marcowej z 1921 r. (s. 80), albo pomija w niektórych numery stron. Zauważyć można pewne potknięcia, przykładowo Doktorant pisze „Kodeks Prawa Kanonicznego z 1981 r. (s. 171), choć powinno być „Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.”. Z pewnością nagminnie Doktorant używa w zasadniczej części pracy pierwszej osoby liczby pojedynczej (s. 147, 161, 164, 177, 191, 196, 200, 216,

240, 248) na wzmocnienie wyrażanego stanowiska, jak również rozpoczyna przypisy skrótem „tamże” pisany z małej litery.

6. Ocena merytoryczna pracy

Pierwszy rozdział zatytułowany *Historia Kościoła Opolskiego w świetle uwarunkowań prawnych w latach 1945-1989* stanowi analizę kształtowania się granic terytorialnych obecnej Diecezji Opolskiej poprzez opis zniszczonej infrastruktury kościelnej, analizę struktury ludności zamieszkującej ten teren, losy duchowieństwa kościelnego na obszarze Śląska Opolskiego oraz sylwetki hierarchów kościelnych, uwzględniające ich zaangażowanie i podjęte inicjatywy w kierunku rozwijania budownictwa kościelnego i sakralnego. Treść tak szeroko zakrojonych rozważań podjętych w tej części pracy znacznie zatem wybiega poza tytułowe uwarunkowania prawne i nie znalazło to niestety odzwierciedlenia w nazwie tego rozdziału. Doktorant dokonał wręcz drobiazgowego sprawozdania ze stanu zniszczeń w poszczególnych dekanatach, w tych wchodzących w ich skład parafii. Należy docenić, iż sam proces stabilizacji kanonicznej Diecezji Opolskiej został zilustrowany również ówczesną sytuacją demograficzną, gospodarczą i polityczną, która dopełnia obraz wyzwań, przed jakim stał Kościół katolicki w Polsce, zwłaszcza na Ziemiach Zachodnich. Jak słusznie odnotowano w pracy, dopiero normalizacja stosunków Polski z Republiką Federalną Niemiec w 1972 r. otworzyły Stolicy Apostolskiej drogę do erygowania nowych diecezji, w tym opolskiej, choć polskie władze kościelne czyniły starania o przyśpieszenie tego procesu znacznie wcześniej. Należy docenić, iż zmiany w strukturze demograficznej zostały w pierwszym rozdziale przedstawione dodatkowo na wykresach i tabelach, co jeszcze dokładniej ilustruje, jak straty wojenne, wysiedlenia ludności niemieckiej i napływ ludności z Kresów Wschodnich wpłynął na kierunek przemian społecznych, także w obszarze wyznaniowym na Opolszczyźnie. Należy się zgodzić z wyrażoną przez mgra Łukasza Denysa konkluzją, że *Episkopat Polski, chociaż był świadom zagrożeń niesionych przez nową rzeczywistość polityczną, aktywnie uczestniczył w procesie odbudowy polskiej państwowości. Wchodząc naprzeciw oczekiwaniom i potrzebom wiernych oraz dostrzegając konieczność stabilizacji życia i integracji społeczeństwa formującego się pod wpływem trwałych procesów migracji ludności* (s. 41).

Drugi rozdział zatytułowany *Organizacja administracji wyznaniowej* został poświęcony omówieniu struktury i zadań organów państwowych, w tym m.in. Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu, Wydziału do Spraw Wyznań – Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu w latach 1950-1973 i Wydziału

do Spraw Wyznań Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego w latach 1973-1989. Niewątpliwym walorem tej części pracy jest przeprowadzona kwerenda w Archiwum Państwowym w Opolu i Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, co wzbogaca pracę o wiele interesujących faktów, pozwalając przytoczyć dokładny przebieg i kontekst podejmowanych przez władze państwowe decyzji, w tym uzasadnienie decyzji w zakresie budownictwa kościelnego i sakralnego, która wybrzmiewa dopiero z mniej oficjalnych dokumentów.

Doktorant słusznie ukazuje nierozzerwalną współpracę Urzędu Bezpieczeństwa i Urzędu do spraw Wyznań, zestawiając oficjalne zadania tych urzędów z rzeczywistością, udokumentowaną działalnością. Opisana działalność Służby Bezpieczeństwa, w tym procesu inwigilowania, nawiązywania współpracy z częścią duchowieństwa i wszelkie próby eliminacji działalności Kościoła z życia publicznego, także za pomocą opisywanej na różnych przykładach propagandy czy konfiskaty majątków (s. 91-92), to przejaw rzetelnej i wnikliwej analizy przeprowadzonej przez Doktoranta. Z pewnością aktywność władz państwowych zorientowana na osłabieniu działalności Kościoła miała charakter systemowy i to również, z powodzeniem starał się Doktorant odzwierciedlić w treści rozprawy, nie pomijając różnych aspektów działalności duszpasterskiej (s. 89). Walorem tych rozważań jest fakt, iż mgr Łukasz Denys wskazuje istotne różnice między administracją wyznaniową w czasach międzywojennych a nowo powstałą po II wojnie światowej, nadzorowaną przez władze moskiewskie, która zrywając bezprawnie konkordat ze Stolicą Apostolską, otworzyła sobie drogę do odbierania kolejnych praw i przywilejów Kościoła.

Trzeci rozdział, zatytułowany *Administracyjno-prawne uwarunkowania procesu budowlanego z uwzględnieniem budownictwa sakralnego i kościelnego* dotyka już bardziej szczegółowych zagadnień, które zasadniczo zostaną zrealizowane w dwóch kolejnych częściach rozprawy. Magister Łukasz Denys w pierwszej kolejności przeprowadził wnikliwą analizę genezy prawa budowlanego, sięgając tu zwłaszcza do ustawodawstwa okresu międzywojennego. Skonkretyzowanie tych zagadnień po 1945 r. zostało trafnie podzielone na kilka etapów transformacji przepisów, co dalej uzmysławia jak kolejne, mnożone akty destabilizowały realizację inwestycji sakralnych i kościelnych, wydłużając czas prowadzenia inwestycji (s. 148). Przygotowywanie rocznych, a następnie wieloletnich planów budownictwa, konieczność licznych zatwierdzeń i porozumień za pośrednictwem kurii biskupiej, uzależnienie wydania pozwoleń od faktu zaopatrzenia przez inwestora dostaw materiałów budowlanych, utrudnienia na etapie projektowania i planowania przestrzennego czy system centralnego rozdzielnictwa materiałów budowlanych stanowi nieprzychylnie tło realizacji inwestycji kościelnych i sakralnych. Jak słusznie zostało to podkreślone, w hamowanie budownictwa

sakralnego i kościelnego wpisywały się również przepisy przewidujące dotkliwe sankcje za nieprzestrzeganie prawa budowlanego, wraz z niejasną formą przepadku obiektu budowlanego, rozbiórki czy nawet pozbawienia wolności (s. 158-159). Podzielam przy tym krytykę Doktoranta, który dostrzega paradoks w konieczności uzyskania zgody na budowę sakralną, niezależnie od rozmiarów i skutków urbanistyczno-architektonicznych przedsięwzięcia czy obowiązku udokumentowania legalnego nabycia lub uzyskania materiałów przeznaczonych do budowy, co w świetle utrzymywania inwestycji z darowizn parafian, było działaniem wymierzonym przeciwko przedmiotowej działalności Kościoła (s. 152). Doktorant nie boi się przy tym stawiać odważnych tez w swojej dysertacji, wykazując się umiejętnością krytycznego myślenia i rzeczowej argumentacji. Słusznie Doktorant przedstawia zarówno ewolucję niekorzystnych dla Kościoła przepisów prawa państwowego, jak też dokonuje rekapitulacji norm prawa kanonicznego, które analizowany proces inwestycyjny Kościoła wspierały. Rozważania, które dotyczą ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej powinny znaleźć się jednak w zasadniczej części rozdziału trzeciego, nie zaś dopiero w krótkim podsumowaniu tego rozdziału, co budzi pewien niedosyt.

Czwarty rozdział poświęcony tytułowemu zagadnieniu realizacji inwestycji sakralnych i kościelnych na terenie obecnej Diecezji Opolskiej jest niezwykle rozbudowany, niemniej jego przeważającą część stanowi sprawozdawcze omówienie rocznych planów budowy obiektów kościelnych i sakralnych w diecezji wraz z częściowym przywołaniem rozstrzygnięć administracji wyznaniowej i niektórych uzasadnień tych decyzji. Plany inwestycyjne i uzgodnienia w sprawie obiektów sakralnych i kościelnych, które Doktorant w tej części pracy dzieli na poszczególne okresy temporalne powinny zostać w pracy wyróżnione poprzez wypunktowanie. Ciekawie prezentuje się tu zestawienie najważniejszych, aprobatywnych zmian, wpływających na wzrost inwestycji sakralnych i kościelnych w latach 80-tych, wraz z analityczną oceną warunków, które na ten stan rzeczy wpłynęły, omówienie źródeł finansowania inwestycji diecezjalnych czy analiza stosunku władz państwowych do samowoli budowlanych i zestawienie przeszkód w realizacji inwestycji w Diecezji Opolskiej. Z pewnością część z tych rozważań i wniosków Doktoranta mogłoby wzbogacić bardziej kronikarską część omawiającą plany roczne lub uzupełnić podsumowanie rozdziału, a następnie zakończenie dysertacji. Jak trafnie zauważa Doktorant, wśród wewnętrznych kryteriów wydawania zgód na budowę obiektów sakralnych i kościelnych można dopatrzeć się: zezwoleń na odtwarzanie zabytkowych świątyń oraz na duże i kosztowne remonty oraz rozbudowy obiektów sakralnych, które w zamyśle władz miały drenować budżet diecezji,

ograniczanie inwestycji w ośrodkach robotniczych a uwzględnianie głównie na terenach wiejskich i diecezjach charakteryzujących się lojalną postawą Ordynariusza (s. 252).

Ostatni rozdział rozprawy jest omówieniem wybranych inwestycji w Diecezji Opolskiej w sposób bardziej szczegółowy. Budzi pewną wątpliwość brak wyjaśnienia wyboru przez Autora poszczególnych inwestycji, co nadałoby tym rozważaniom bardziej systematyczny i zaplanowany charakter. Z pewnością dla podjętej analizy historycznoprawnej rozbudowany opis architektoniczny każdej inwestycji, dokładne śledzenie dziennika budowy opisywanych inwestycji, wykraczające znacznie poza przyjętą w pracy cezurę 1989 r., niepotrzebnie odwraca uwagę od zasadniczego celu niniejszej dysertacji, czego można byłoby z powodzeniem unikać.

7. Konkluzja

Niewątpliwie recenzowana rozprawa doktorska stanowi istotny wkład w dorobek prawa wyznaniowego, w sposób systematyczny i wyczerpujący podejmując zagadnienie budownictwa sakralnego i kościelnego w Diecezji Opolskiej. Budzi niewątpliwie uznanie wykorzystanie i sprawne operowanie bogatym materiałem źródłowym, któremu towarzyszy przemyślana interpretacja, formułowanie dojrzałych wniosków przy użyciu nienagannej polszczyzny. Doktorant posiada szeroką wiedzę i jest przygotowany pod względem metodologicznym do kontynuowania drogi naukowej. Wszelkie zamieszczone w recenzji uwagi, w żaden sposób nie umniejszają wartości dysertacji, a usunięcie wskazanych błędów czy nieścisłości pozwoli przygotować pracę do druku i udoskonalić warsztat naukowy mgra Łukasza Denysa.

Należy zatem stwierdzić, że stosownie do art. 13 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, niniejsza rozprawa stanowi z całą pewnością oryginalne rozwiązanie problemu naukowego przez Doktoranta, który jednocześnie wykazuje się ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauki prawne oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, co uzasadnia przeprowadzenie dalszych czynności w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora, o co niniejszym wnioskuje.

dr hab. Justyna Kryak-wolka